Perkasoje 11, tirtoje ties sinagogos Š siena, didžiojoje jos dalyje kultūrinis sluoksnis taip pat suardytas XX a. Perkasos V dalyje 1,3–1,6 m gylyje fiksuotas 10–40 cm storio XVII–XVIII a. kultūrinio sluoksnio horizontas. Radinių čia taip pat nedaug – be žiestų puodų šukių, rasta XVIII a. I pusės neglazūruoto koklio dalis ir Jono Kazimiero Vazos šilingas. Perkasoje 11 taip pat buvo aptiktas XVII–XVIII a. *pamato* fragmentas, tačiau jis jau kito statinio nei rasti perkasose 9 ir 10. Greičiausiai šis pamatas yra Raudonosios sinagogos vietoje aptikto statinio pamatų tęsinys. Dėl šių dviejų didelių pastatų statybos darbų XVII–XVIII a. greičiausiai ir buvo suardytas ankstyvesnis XVI a. pabaigos – XVII a. I pusės kultūrinio sluoksnio horizontas, kuris dar išlikęs į P ir PR nuo Baltosios sinagogos.

The Joniškis synagogue complex and Miesto Square

In 2014, 336.4 m² were excavated and 149.5 m² surveyed at the site of Joniškis old town and in the vicinity of the *Baltoji* (White) Synagogue (Fig. 1). 632 finds were catalogued and given to the JIKM. Eight trenches were excavated in the square and three in the vicinity of the synagogue. Three cultural layer horizons were distinguished in the trenches excavated in the square: 1) 19th century; 2) 18th century; and 3) late 16th–17th century. These horizons were distinguished the most clearly in trenches 1–2, where the cultural layer was the thickest and richest (Figs. 2, 3). Paving fragments from the late 16th–17th century (isolated stones in trenches 1 and 2) (Fig. 4) were unearthed in the sterile soil horizon in trenches 3–8. Surviving 19th-century paving fragments or isolated stones were also found in trenches 1, 4, and 5.

A 17th-century cultural layer horizon was recorded in trench 9 and the foundation of a large 18th-century building was discovered (Fig. 10). A continuation of the foundation was unearthed in trench 10 (Fig. 11) and a late 16th–17th-century cultural layer horizon with different artefacts (Fig. 5–9) was recorded near the foundation and below it. A 17th–18th-century foundation fragment was also recorded in trench 11, but from another building; it is probably a continuation of the building foundation discovered at the site of the Red Synagogue.

Alfreda Petrulienė,
Dovilas Petrulis

Tyrimai Miesto aikštėje 1–17

Joniškio gyvenvietė pradėjo kurtis XVI a. pradžioje, rašytiniuose šaltiniuose Joniškis minimas nuo 1523 m., kai Vilniaus vyskupas Jonas lankė Kuršo pasienį ir čia rado išlikusią pagonybę. Vyskupo nurodymu keliose gyvenvietėse buvo įsteigtos parapijos, viena jų pavadinta Joniškiu. 1526 m. Joniškyje pastatyta bažnyčia. Šios gyvenvietės vieta nėra tiksliai žinoma: vieni tyrinėtojai mano ją buvus dabartinio Kalnelio vietoje (į ŠV nuo dabartinio Joniškio), kiti – dabartinio miesto vietoje. 1607 m. Joniškis vadinamas miestu, kuriame buvo turgaus aikštė ir 4 gatvės – Upytės, Vokiečių, Žagarės, Užmūšės. 1639 m. miestiečiams priklausė 175 gyvenamieji namai, tuo metu Šiauliams – 120, Žagarei – 110, Radviliškiui – 40. Joniškis buvo vienas didžiausių Šiaulių ekonomijos miestų (Vasiliauskas E., Joniškis XVI–XVII a., *LA*, V., 2005, t. 27, p. 105–128). 1651 m. inventoriuje minimos šios gatvės: Upytės, Livonijos, Šiaulių, Žagarės ir Dvaro. Dabartinė Žemaičių gatvė iki XVIII a. pabaigos buvo vadinama Dvaro gatve, o nuo 1786 m. jos

pavadinimas pakeistas į Žemaičių. Istoriniuose šaltiniuose minimą XVII–XVIII a. dvarą miesto urbanistikos tyrinėtojai lokalizavo dabartiniame Kalnelio kaime.

Joniškio miesto aikštėje ir greta esančioje aplinkoje informatyvūs archeologiniai tyrinėjimai vykdyti nuo 1990 m. A. Merkevičius Miesto aikštės Š dalyje ties namais 13–15 ištyrė 5x2 m (10 m^2) plotą. Tyrimų metu rastas XVII–XX a. kultūrinis sluoksnis. 1993 m. A. Šapaitė atliko žvalgomuosius tyrimus Šiaulių Senojoje g. 1a (ištirtas 3 m^2 plotas), kurių metu konstatuota, kad kultūriniai sluoksniai šioje vietoje yra visiškai suardyti. A. Šapaitė 1994 m. archeologinius tyrimus vykdė Upytės g. 3. Tyrimų metu buvo iškastos 5 perkasos, ištirtas bendras 42 m^2 plotas. Atidengtas pamatų fragmentas, 40–60 cm storio kultūrinis sluoksnis datuotas XVII a. Upytės g. 7 ištirtas 11 m^2 plotas; įžemis pasiektas 1,35–1,65 m gylyje, sluoksnis datuotas XVII–XVIII a. Livonijos g. 5 ištirtas 48 m^2 plotas; įžemis – molis, žvyras pasiektas 1,8–2,2 m gylyje, sluoksnis XVII–XVIII a. Kitose vietose aptikti XVIII a. ir vėlesniu laikotarpiu datuojami sluoksniai. 1995 m. A. Šapaitė tęsė žvalgomuosius tyrimus kasamose trasose tarp Vilniaus g. 1 ir Šiaulių Senojoje gatvėje (ištirtas 252 m^2 plotas, žvyras pasiektas 1–1,9 m gylyje, XVIII–XIX a). XVI–XVII a. kultūrinis sluoksnis užfiksuotas trasoje tarp Šiaulių Senosios g. 1 ir 3. Žagarės g. 24a (ištirtas 16,5 m^2 plotas) kultūrinių sluoksnių, datuojamų XVII a., neaptikta. Livonijos g. 7 (ištirtas 30 m^2 plotas) kultūriniai sluoksniai suardyti, XVII a. radinių nerasta. Trasose tarp Vilniaus ir Žemaičių gatvių kampo, tarp Miesto aikštės ir Žemaičių gatvės kampo, tarp Žagarės gatvės kampo ir Miesto aikštės ištirtas 91 m^2 plotas, įžemis pasiektas 1–1,2 m gylyje, kultūrinio sluoksnio, datuojamo iki XVII a., nerasta (*ATL 1994 ir 1995 metais*, V., 1996, p. 267–268). Tyrinėjimų metu Miesto a. 15 aptiktas VII–VIII a. datuojamas sluoksnis. Papildomai ištirtas 68 m^2 plotas; daugiau kapų ir radinių, kurie leistų datuoti kultūrinį sluoksnį iki XVII a., nerasta. Tyrinėjimus 1996 m. tęsė G. Aleliūnas. Šurfais ištirtas 44,5 m^2 plotas. Miesto aikštėje 15 80 cm gylyje rastas VI–VII a. vyro kapas. Griaučiai apnykę, iš įkapių rastas žalvarinis smeigtukas krūtinės srityje. Jis prastai išlikęs – tebuvo adatėlė ir 2 grandinėlės dalys. Manoma, kad šioje vietoje buvo kapinynas. Tarp Miesto a. 9 ir Mažosios g. 1 fiksuotas XVIII a. kultūrinis sluoksnis, įžemis pasiektas 1,6 m gylyje. Miesto a. 17 rastas XVII a. kultūrinis sluoksnis. Šurfuose Upytės g. 22a, Šiaulių Senoji g. 10a., Varno gatvės pradžioje buvo XIX–XX a. pradžios kultūriniai sluoksniai be archeologinių radinių. 1997 m. G. Aleliūnas tyrinėjo įvairiose vietose (ištirtas 30 m^2 bendras plotas), šiluminės trasos vietoje (ištirtas bendras 190 m^2 plotas) tarp M. Slančiausko ir Žagarės gatvių, Darbininkų gatvėje, kur fiksuoti XVII–XIX a. kultūriniai sluoksniai. 1998 m G. Aleliūnas šurfais tyrė Livonijos g. 6, Žagarės g 10, Žemaičių g. 2, 4 (24 m^2 bendras plotas). Rasti tik XIX–XX a. datuojami kultūriniai sluoksniai (*ATL 1996 ir 1997 metais*, V., 1998, p. 365–366). 1999 m. tyrimai buvo tęsiami Žemaičių gatvėje (G. Aleliūnas), kur kultūriniai sluoksniai datuoti XVIII–XIX a. Rasta buitinės keramikos. 2001 m. tyrimus vykdė E. Vasiliauskas. Jų metu ištirtas bendras 18 m^2 plotas Šiaulių Senojoje g. 1, 2–4, kur buvo aptikti sluoksniai su XVI–XVII a. keramika, kokliais. Taip pat buvo tiriama Miesto a. 15–17, kur aptikti dviejų horizontų archeologiniai radiniai – VIII–XI a. pagal įvijinį žalvarinį žiedą iš buvusio kapinyno dabartiniame miesto centre, ir XVI–XVII a. keramika – sluoksnius skyrė iš akmenų krauti grindiniai. Livonijos g. 3 fiksuoti XIX–XX a. sluoksniai

1 pav. Radiniai: 1 – Švedijos karalienės Kristinos šilingas; 2, 3 – plombos; 4 – moneta (šurfas 2); 5 – moneta; 6–8 – plombos (šurfas 4); 9 – moneta; 10 – koklio šukė; 11 – šerno iltis; 12, 13 – keraminės šukės (9–13 žvalgymai). D. Petrulio nuotr.

Fig.1. Finds: 1 – a Sweden Queen Christina shilling; 2, 3 – seals; 4 – a coin (test pit 2); 5 – a coin; 6–8 – seals (test pit 4); 9 – a coin; 10 – a potsherd; 11 – a boar's tusk; 12, 13 – potsherds (9–13 from the survey). Photo by D. Petrulis.

(*ATL 2002 metais*, V., 2003, p. 345). 2002 m. Vilniaus g. 7, Laisvės g. ištirtas 6,9 m² bendras plotas, aptiktas XIX–XX a. kultūrinis sluoksnis (*ATL 2002 metais*, V., 2003, p. 345). 2006 m. Miesto a. 5 ištirtas šurfas (E. Vasiliauskas), kuriame atidengti XIX–XX a. pastato pamatai (*ATL 2006 metais*, V., 2007, p. 542). 2006 m. žvalgomieji tyrimai atlikti Miesto a. 4a, Baltosios sinagogos (statyta 1823 m.) aplinkoje (E. Vasiliauskas). Jų metu ištirtas 32 m² plotas, aptikti XVII–XX a. kultūrinai sluoksniai su radiniais (*ATL 2006 metais*, V., 2007, p. 282–288). 2008 m. Miesto a. 7 ištirti 2 šurfai (E. Vasiliauskas), aptiktas 50 cm storio XVII–XVIII a. kultūrinis sluoksnis su to laikotarpio radiniais (*ATL 2008 metais*, V., 2009, p. 302). 2009 m. V. Morkūnas ir B. Dakanis ištyrė 3 šurfus Miesto a. 2c. Aptiktas 20–40 cm storio XVII–XVIII a. kultūrinis sluoksnis (*ATL 2009 metais*, V., 2010, p. 325–326). Vadovaujant E. Vasiliauskui 2010 m. tyrinėjimai vykdyti Miesto a. 4b, Raudonosios sinagogos (statytos 1842 ar 1865 m.) aplinkoje. Ištirtas 16,6 m² plotas, kur aptiktas XVII–XVIII a. kultūrinis sluoksnis su radiniais (*ATL 2010 metais*, Vilnius, 2011, p. 318–331). 2011 m. atliekant tyrimus Raudonosios sinagogos aplinkoje, Miesto a. 4b aptiktas 14–70 cm storio kultūrinis sluoksnis su XVI–XVII a. radiniais (*ATL 2011 metais*, Vilnius, 2012, p. 369–378). Medžiotojų g. 1 žvalgyta 1,1 m ilgio trasa, kurioje kultūrinio sluoksnio neaptikta. V. Ostašenkovienė Žemaičių gatvėje ištyrė 14 šurfų, žvalgė 266 m² plotą, kur fiksuotas kultūrinis sluoksnis su pavieniais XVIII a. pabaigos – XX a. pradžios radiniais. Aptikta XX a. pradžios grindinio fragmentų (*ATL 2011 metais*, V., 2012, p. 635).

2 pav. Šurfo 5 R sienelės pjūvis iš V. D. Petrulio nuotr.

Fig. 2. The profile of the E wall of test pit 5, as seen from the W. Photo by D. Petrulis.

2013 m. V. Ostašenkovienė atliko tyrimus ir žvalgymus Miesto a. 1–3, 2, 47, Livonijos g. 5, 7, Šiaulių Senojoje g. 3, 5, 11, Upytės g. 5. Ištirti 8 šurfai, kuriuose surinkti 102 radiniai, fiksuoti XIX–XX a. kultūriniai sluoksniai. Tyrimų metu aptiktas kultūrinis sluoksnis datuotas XVI–XIX a.

2014 m. žvalgomieji tyrimai Joniško mieste buvo atlikti Miesto a. 1–17, kur numatoma atlikti elektros kabelio trasos montavimo darbus, įrengti šviestuvus. 320 m ilgio ir 1 m pločio tranšėja Miesto aikštėje buvo kasama atkarpomis. Minėto tinklo įrengimo vietoje iškasti 7 šurfai (kiekvienas 2,25 m^2 dydžio). Žemės kasimo darbai įrenginėjant naują šaligatvių dangą ir automobilių stovėjimo aikštelę vykdyti iki 30–40 cm gylio. Šių darbų metu buvo atlikti žvalgymai 2372 m^2 teritorijoje.

Šurfuose 1, 3, 5–7 išskirtas perkastas užpiltinis vėlyvas XIX a. pabaigos – XXI a. pradžios 30–45 cm storio kultūrinis sluoksnis (1 pav.). Jame buvo rasta monetų, plombų, keramikos šukių, statybinių atliekų, plytų griuvenų (2 pav.). Šurfo 2 R sienelės pjūvyje išskirtas perkastas XVII–XX a. kultūrinio horizonto sluoksnis. Rastos 2 monetos ir 2 švininės plombos. Monetos – Švedijos Kristinos šilingas su neišskaitoma data ir 1984 m. TSRS 1 kapeika. Aptiktos plombos datuotos XX a. Šurfo 3 R sienelės pjūvyje išskirtas perkastas 25 cm storio kultūrinio horizonto sluoksnis su XVII–XIX a. radiniais. 18 cm gylyje šurfe rasta keramikos šukė. Po juo per visą šurfo plotą atkastas 5 cm storio siauras juodžemio ruoželis. Jame 28 cm gylyje rasta stiklo šukė. Gilinant toliau tarp 30 ir 42 cm gylio atsidengė šviesaus smėlio sluoksnis su žvyru. 31 cm gylyje rasta geležinė kaltinė masyvi keturkampio skersinio pjūvio smailėjanti vinis netaisyklingos formos galvute. 35 cm gylyje rastos 2 keramikos šukės – viena nuo žiesto dubenėlio sienelės viršutinio kraštelio, iš abiejų pusių glazūruota baltai ruda glazūra, rusvos molio masės. Kita šukė žiesto indo, sienelės, neglazūruota, su smulkaus granito priemaiša, pilkos molio masės. 45–85 cm gylyje išryškėjo smėlio su priemoliu gruntas. Įžemis pasiektas 85–1,55 m gylyje. Šurfo 4 P sienelės pjūvyje išskirtas perkastas užpiltinis XIX–XX a. kultūrinis horizonto sluoksnis, rasta Rusijos 1899 m ½ kapeikos, 3 švininės plombos. Viena iš jų, rasta 32 cm gylyje, buvo apskrita, nelygiais pakraščiais, su įspaudais ir įrašais kirilica. Plombos averse – Rusijos herbas (dvigalvis erelis), reverse skaičiai „130...“. Plombos datuotos XIX a. Šurfuose įžemis pasiektas 0,85–1,55 m gylyje.

Vykdant žvalgymus fiksuotas XIX a. pabaigos – XX a. kultūrinis sluoknis, atidengtas akmeninio grindinio fragmentas. Akmenų vidutinis dydis: 12x10x6; 10x9x8; 10x7x5 cm. Žvalgymų metu aptikta buitinės keramikos, būdingos XVII–XVIII a. Joniškio miestui. Rastos 3 neglazūruotos ir 2 glazūruotos žiestų molinių indų keraminės šukės, XVIII a. varinė saga ir kt. Užfiksavus grindinį, akmenys buvo išimti, kasta iki projektinio gylio. Perkastose žemėse rasta keramikos ir stiklo šukių.

The investigation at Miesto Sq. 1–17

A field evaluation was conducted at Miesto Sq. 1–17 in the city of Joniškis. A 25 cm thick cultural layer with 17th–19th-century finds was recorded in test pit 3. Test pits 1, 2, and 4–7 contained a disturbed late 19th – early 21st-century, 30–45 cm thick cultural horizon layer (Fig. 1), in which coins, seals, potsherds (Fig. 2), construction waste, and brick rubble were fo und. During the survey of 2372 m² on the grounds, a late 19th–20th-century cultural layer was recorded and a fragment of stone paving was unearthed.

KAUNAS

Mindaugas Bertašius

Nemuno gatvė 19

Tirtas sklypas yra Kauno senamiesčio R dalyje, kvartalo 28 viduryje, tarp Puodžių ir Nemuno gatvių. Kvartalas ribojamas nuo seniausių laikų žinomos Nemuno gatvės Š, Puodžių gatvės P, Smalininkų gatvės V ir Šilutės gatvės R. Nemuno gatvės tyrimai atskleidė jos raidą nuo XIV–XV a. sandūros. Radiniai perduoti į KMM.

Nemuno gatvės kraštinė kvartalo ribose imta užstatinėti nuo XVI a., plečiant suplanuoto miesto teritoriją R pusėn, kai kvartalas įgavo dabartines ribas. Istorinės žinios apie sklypą siekia XIX a. vidurį, minimi įsigyjamo namo savininkai (1878 m.). 1903 m. sklype prie Nemuno gatvės pažymėtas medinis vieno aukšto namas su priestatu, kieme stovėjo keli mediniai pastatai, o didelę valdos dalį užėmė sodas. Šioje senamiesčio dalyje vyravo kaimiško sodybinio tipo užstatymas. Visi minėti pastatai nugriauti XX a. pabaigoje – XXI a. pradžioje. Šiek tiek žinių apie tiriamą sklypą suteikia istoriniai Kauno miesto planai. Sklypą iš P ribojanti dabartinė Puodžių gatvė nuo XVI a. vadinama Odminių (*Garbarska*) gatve. Pro sklypo Š kraštą senojo kelio link ėjo Vilniaus atšaka – Nemuno gatvė.

Tyrimai sklype vykdyti ir anksčiau. 1988 m. buvo atliekami žvalgomieji tyrimai, taip pat gretimuose sklypuose V pusėje (Nemuno g. 21), R pusėje (Nemuno g. 17) 2006, 2013 m. buvo atliekami archeologiniai tyrimai. Šių tyrimų metu nustatyta, kad sklype susidaręs 1,2–1,7 m storio kultūrinis sluoksnis, žmonių veiklos pėdsakai datuojami nuo XVI a. Paviršiuje susidaręs apie 60–80 cm storio archeologinės vertės neturintis išlyginamasis sluoksnis. 2013 m. gretimame sklype prie Nemuno gatvės buvo aptikti XVII–XVIII a. užstatymo pėdsakai.

Ruošiantis daugiabučio gyvenamojo namo statybai, 2014 m. birželio–rugpjūčio mėnesiais sklype Nemuno g. 19 buvo atlikti detalieji tyrimai. Jų metu iškastos 22 įvairaus dydžio tyrimų perkasos (nuo 6–8 m² iki 70 m² dydžio), kurios išdėstytos jungiant jas vieną prie kitos ir apeinant 1988 m. tyrimų šurfus bei suardytas kultūrinio sluoksnio vietas (komunikacijos, statybinių atliekų sąvartynai ir duobės). Detaliųjų tyrimų metu ištirtas daugiau nei 520 m² plotas, apie 200 m² plote anksčiau vykdytų darbų vietose atlikti žvalgymai. Žvalgymai apėmė ankstesnių tyrimų šurfų vietas, pamatų tvarkymo vietas tiriamo ploto V ir R pakraščiuose, prie jau stovinčių namų sienų. Tyrimų perkasos išdėstytos visame tyrimų plote, jų dydį bei išdėstymą lėmė ankstesnių šurfų vietos, statybinių sąvartų vietos, grunto sandėliavimo bei esamų komunikacijų vietos. Tyrimų metu nustatyta, kad sklypo vietoje paviršius labai pakeltas XX a. pabaigoje – XXI a. pradžioje. Tai susiję su žmonių veikla – neužstatytą ir porą dešimtmečių